

ANTONI MARIA ALCOVER CREADOR DEL LLENGUATGE CIENTÍFIC CATALÀ MODERN

Joan March Noguera

Apotecari

Paraula clau: Llenguatge científic català

Antoni Mª Alcover creator of the modern Catalan scientific language

Summary: *A. M^a. Alcover (1862-1932) promoter, by virtue of the Lletra de convit (3-7-1901), to collaborate to make reality the first Dictionary of Catalan language, created in the previous phase of the L.C. and during his development, the modern catalan scientific language. So Mn. Alcover joins along the months with different s professionals, like Antoni Bosch (1859-1934) veterinary surgeon, Eusebi Estada (1843-1917) engineer, Josep Monlau (1832-1904) naturalist, responsible for physics, chemistry, natural history and agriculture, Rafael Ribas (1856-1913) doctor, or like Joan Alcarin (1854-1936), pharmacist, that administered him the contained of his sections in spanish and he translates it to catalan in accord his explanations, that make in the Lletra de convit.*

Key word: *Catalan scientific language*

1. La introducció en el món de la ciència de Mossèn Antoni Maria Alcover [JMN1]

Mossèn Antoni Maria Alcover (1862-1932)¹ promotor, mitjançant la *Lletra de Convit* (3-7-1901)², de col·laborar a fer realitat el que havia d'ésser el primer *Diccionari de la*

¹ Antoni Maria Alcover Sureda «Mossèn Alcover» (1862-1932), el denominat «apòstol de la llengua catalana» [(Títol atorgat popularment per la seva campanya a favor de la celebració «del Congrés Internacional de Llengua Catalana(13-10-1906)], va néixer a Manacor el dia dos de febrer de 1862 i morí a Palma de Mallorca el dia vuit de gener de 1932. Va ésser un autor immensament prolífic, amb centenars d'articles periodístics en relació a qualsevol aspecte del «sebre» del seu temps, així com també de nombrosos llibres i opuscles quasi d'espectre tan variat com els articles, però si s'han de destacar dos fets dins de la seva biografia, s'hauran d'esmentar sempre el plantejament i inici del Diccionari Català-Valencià-Balear i la recollida i la recreació de l'Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Racó.

² Des d'aquí abreujat LC.

llengua catalana, creà a la fase de preparació de la *LC* i durant el seu desenvolupament el llenguatge científic català modern.

Quan Mossèn Alcover fa pública la *LC* a l'edat de 39 anys era una persona que havia fet una llarga aproximació al món de les ciències, segons es pot comprovar si es repassen les seves circumstàncies biogràfiques prèvies a aquest moment.

Antoni Maria Alcover ingressà al Seminari de Mallorca a l'edat de 15 anys, el 1877, i d'acord amb el pla d'estudis vigent (Pla Manuel Orovio de 1866)³ va estudiar entre d'altres les assignatures de matemàtiques, física, química i psicologia pel que fa a assignatures de ciències, amb un nivell de contingut de segona ensenyança; és a dir, com el que hi havia en aquell temps a l'Institut Balear.

Mossèn Alcover, que va cursar tots els seus estudis amb unes notes excel·lents tal com es pot comprovar en el llibres de matrícula corresponents als anys que va ésser alumne del Seminari (1877-1886), va tenir com a professor de l'àrea de les ciències matemàtiques un professor singular que el va introduir en l'estimació de les ciències en general, Antoni Lladó i Torres.

Antoni Lladó (1833-1879), catedràtic de les assignatures en diferents etapes, d'àlgebra, aritmètica, geografia, geometria, trigonometria i topografia (1858-1887), va cursar també brillantment els seus estudis al Seminari si bé no va voler ésser mai ordenat capellà i va romandre fins a la seva mort com a acòlit.

Lladó, que era un extraordinari pedagog, tenia un interès excepcional per les ciències. De tal manera que quan ja era catedràtic, a causa d'un nou pla d'estudis, el Seminari va passar a dependre directament de la Universitat de Barcelona (1866-1869) i es va introduir com a obligatòria durant uns pocs anys l'assignatura d'història natural; ell es va matricular d'aquesta assignatura en el mateix Seminari (curs 1866-1867), i va obtenir la nota de *meritissimus*.

És interessant posar en relleu que el llibre de text *Programa de Historia Natural para los Institutos de Segunda Enseñanza* era el del catedràtic, en aquell moment a Barcelona, Josep Monlau i Sala (1832-1908), impulsor de l'higienisme a Mallorca com son pare, Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871), ho va ésser a escala estatal.

Bona prova de l'afany pedagògic de Lladó era tot un gran conjunt de figures geomètriques que va confeccionar personalment per explicar millor les seves assignatures, que varen romandre (presidides per un petit retrat de Lladó) a unes vitrines d'un passadís de l'antic Seminari de Mallorca, fins a principi dels anys cinquanta, quan per un canvi d'ubicació del Seminari es perderen i no ha estat possible trobar-les. Antoni Lladó va ésser professor d'Alcover durant el curs 1879-1880 i existeixen dues proves escrites de la influència de Lladó sobre Mossèn Alcover trobades a dos llocs diferents:

- a) La primera es troba a l'actual residència d'estudiants del CTEM (actual Seminari), i on temps enrere complia ja aquesta mateixa funció La Sapiència, on es troba dipositat el llegat que Mossèn Alcover va deixar al seu germà Miquel Alcover, quan residia en aquesta residència com a jesuïta exclaustrat durant la II República.

³ Manuel Orovio Echague (1815-1883). Ministre conservador de Fomento (1865-1867).

Es tracta d'una llarga poesia datada el 1880, quan Mossèn Alcover tenia 18 anys, redactada en castellà i dedicada a Lladó amb un contingut que és un cant a les ciències i els seus avenços, això sí, sempre per inspiració divina.

- b) La segona és un curiós treball de matemàtiques signat conjuntament per Alcover i Lladó, datat el 1879, en el qual intenten demostrar i des del seu raonament demostren «pel sistema de reducció a l'absurd» que el principi de matemàtiques euclidianes que «el resultat de qualsevol nombre dividit per zero és igual a infinit»⁴ és fals. Aquest curiós treball es troba, manuscrit per Mossèn Alcover, entre els documents del llegat Alcover a l'Editorial Moll i va ésser publicat nou anys després, mort Lladó, en el *Semanario Católico* (4-2-1888), lleugerament canviat.

Mossèn Alcover va adquirir de Lladó no tan sols una estimació per les ciències sinó, també l'hàbit d'estudi i l'esperit de recerca científica que no el varen abandonar fins al final dels seus dies.

Així, va ésser nomenat catedràtic d'Història i disciplina de l'Església el 1888 amb 26 anys d'edat, i malgrat aquest nomenament continuà estudiant i així es llicencià en teologia el 1890 i de dret canònic el 1893, al Seminari Central de València. Posteriorment, serà nomenat catedràtic de llocs teològics el 1895 i per últim arran de la *Ratio Studiorum* el 1898, catedràtic de Llengua i literatura mallorquina, càrrec que va conservar fins a la seva mort el 1932.

2. Les relacions d'Antoni Maria Alcover amb el món de l'higienisme mallorquí.

La promulgació de la *Ratio Studiorum*

L'any 1893 s'inicia el canvi ideològic de Mn. Alcover, que abandonà l'integrisme i s'acostà al catalanisme moderat mitjançant la influència dels components de la tertúlia del poeta mallorquí Joan Alcover (1854-1926).

És també en el si d'aquesta tertúlia on Alcover aprofundeix les relacions d'amistat i col·laboració amb una sèrie de professionals que a més de catalanistes formen part del moviment higienista mallorquí com Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), Gabriel Alomar (1873-1941) o Pere d'Alcàntara Penya (1823-1906), com ho demostra la participació dels tres a la campanya per a l'enderrocament de les murades de Palma que, iniciada des de bastants d'anys enrera, culminarà el 1902.

Un fet molt important per comprendre les relacions d'Alcover amb el món de les «ciències» és la promulgació el 21-9-98 de la *Ratio Studiorum*. Quan Pere Joan Campins (1859-1915) és nomenat bisbe de Mallorca (1898-1915), fa immediatament al seu bon amic⁵

⁴ Formulada pel matemàtic indi Bhaskarakaria (1114-1185) l'any 1150.

⁵ Per constatar l'amistat prèvia a 1898 entre Campins i Alcover basta llegir fonamentalment les cartes (1888-1898) que Campins va escriure i que es troben dins el conjunt de capses retolades com de personatges importants i dins la carpeta dedicada a Pere Joan Campins. (Llegat Alcover a l'Editorial Moll).

Antoni Maria Alcover, vicari general (segon càrrec d'importància en l'estructura eclesiàstica), i prenen conjuntament la decisió més important del bisbat de Campins: la promulgació d'un nou pla d'estudis per al Seminari de Mallorca inspirat en l'encíclica *Aeterni Patris* (1879) del papa Lleó XIII i les seves idees personals.

La *Ratio Studiorum*, que va ésser redactada de pròpia mà per Mn. Alcover, ha estat molt estudiada des del punt de vista de la introducció de les assignatures d'Història de Mallorca i Llengua mallorquina (catalana), i va tenir una repercussió social tan important que es va haver d'editar per als ciutadans en general, mitjançant una edició bilingüe llatí-català, com si fos una obra literària⁶.

El fet de la introducció del «català» com a assignatura va impedir que es tingués en compte el fet, tan innovador com l'anterior, d'introduir les assignatures d'higiene i astronomia, congruentment amb tot allò dit anteriorment.

Per explicar l'assignatura d'Història natural, fisiologia i higiene es va triar Antoni Alemany i com a llibre de text el del mateix títol de l'assignatura de Ramon Martínez Vigil (1840-1904).⁷ Aquest text, del qual es va imprimir la primera edició el 1883 i la tercera i l'última el 1902, va ésser el llibre de text de diversos seminaris espanyols.

En relació al seu contingut (a la Biblioteca Nacional es troben exemplars de la primera i segona edició (1889)), des del punt de vista científic, és a l'altura de qualsevol text d'avantguarda d'aquestes matèries a Espanya o a Europa, això sí, sempre sota la llum de Sant Tomàs d'Aquino i mostrant l'oposició a les teories darwinistes.

Per veure el que l'Església pensa sobre l'higienisme a finals del segle passat, val la pena analitzar el següent text extret de la primera edició del llibre de Martínez Vigil:

Higiene: La higiene tiene por objeto conservar y mejorar la salud. Como la salud no es otra cosa que la armonía, concordia y equilibrio de los elementos del cuerpo humano, según la bella expresión de Santo Tomás, resultará exacta la siguiente descripción que de la higiene hacen Littré y Robin: «La parte de la medicina que trata de las reglas que deben seguirse y de los medios más adecuados para mantener la acción normal de los órganos, según las diferentes edades, condiciones y profesiones de la vida» (Dictionnaire de Nysten, décima edición...)

Com es pot comprovar, a l'Església, l'higienisme no li provoca cap problema ideològic, de forma que pot adoptar com a pròpia una definició d'higiene de professionals tan coneguts i progressistes en el seu temps com Emil Littré (1801-1881)⁸ i Charles Robin (1821-

⁶ PLAN DE ESTUDIOS DEL SEMINARIO DE MALLORCA, con el decreto promulgatorio de su ilustrísima en latin y mallorquin. Magnífica edición en papel de hilo superior, a dos tintas y con limpidos caracteres. Se halla de venta a 50 céntsts, de peseta en las librerías de Amengual y Muntaner, de D. Felipe Guasp y de D. Juan Paou,(call.). Tipo-litografía de Amengual y Muntaner-1898.

⁷ Ramon Martínez Vigil (12-9-1840, 16-8-1904). Prevere. De l'orde de predicadors. Professor a la Universitat de Manila(1864-1874), successivament de filosofia, teologia i història natural. Elegit procurador general de l'orde de predicadors l'any 1878, des de 1881 a 1884 va ésser professor de la Universitat Central. El 1883 fou nomenat bisbe d'Oviedo. Entre les seves obres més directament relacionades amb les ciències, s'ha de destacar: Diccionario de los nombres vulgares de las plantas de Filipinas, su clasificación y sus propiedades, apart de Curso de historia natural, fisiologia e higiene.

⁸ Filòleg i metge francès, va brillar en el seu temps tant per un tema com per l'altre. Les seves obres com a

1885), encarregats de posar al dia el 1855 el cèlebre diccionari mèdic de Pierre Nysten (1771-1818). També és important que el tàndem Campins-Alcover posa en marxa, el curs següent, un certamen literari per estimular l'esperit de recerca dels seminaristes amb una empenta tal que aquest tipus d'activitats es mantindran fins als anys seixanta. Dins aquest certamen es mantindrà sempre un tema de ciències, així en el primer certamen (1899), el tema escollit és el de *La telegrafia sense fils*, de tan rabiosa actualitat que el seu l'inventor, G. Marconi (1874-1937) du a terme els primers experiments entorn la TSH entre França i Anglaterra aquell mateix any.

3. La creació del llenguatge científic, català modern

És dins aquest ambient, d'estar al dia dels avenços científics, on Mn. Alcover inicia la gran tasca de posar en marxa un *Diccionari de la llengua catalana*, malgrat que per circumstàncies complicades s'acabarà denominant *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

Així el 28-4-1900 Mn. Alcover rep el vistiplau de Campins per convocar la «Cúria»: capellans, seminaristes i seglars per intentar posar en marxa un diccionari.

La primera passa que fa Mn. Alcover, assessorat pels components de la tertúlia de Joan Alcover, és organitzar la sistemàtica de recollida de les cèdules de les paraules que han de formar part del diccionari. Per a això, aconseguirà que es responsabilitzin d'organitzar les distintes seccions sectorials, professionals de primer ordre, de cada àrea d'activitat.

Així, dins *La lletra de convit* en relació a les ciències es troben les seccions següents: matemàtiques, física, química, història natural (anatomia i fisiologia general, zoologia, botànica, mineralogia), enginyeria, medicina, veterinària i farmàcia. Mn. Alcover, des d'un principi, es planteja crear les seccions de ciències amb l'ajuda de professionals del sector de la forma següent⁹:

Precisament perque les ciències, sobre tot les naturals, se son fetes tan envant del B. Ramón ensà, y han compostes y adoaptades una mala fi de paraules, prenint els elements del llatí y del grech, tresor comú de les llengues neollatines, y del qual té dret el català de proveirse com qualsevol altra, ja que se tracta de l'hereditat paterna, y fins al present no ha merescut que'l declarassen bort, això es, deshereditat, y, si qualcú ha pretengut o pretén declararlehi, es sense cap dret y contra tota justícia; precisament per tots aquells motius, no sols s'es mester replegar dels llibres la part riquissima del llentguatge científich que tenim , sinó qu'hem de aumentar aquest

filòleg varen influir poderosament sobre el procés de renaixement de la llengua i cultura catalanes, especialment mitjançant el Dictionnaire de la langue française i el Dictionnaire historique de la Langue française, ja que «el Litré « fou considerat el diccionari a imitar per Alcover i Fabra a l'hora de plantejar els seus respectius diccionaris.

⁹ Diccionari de la llengua catalana. Lletra de Convit que a tots els amichs d'aquesta llengua envia Mossen Antoni M^o. Alcover, Pre. Vicari general de Mallorca. Tercera Edició. Amb llicència eclesàstica. Palma de Mallorca. Estampa de ca'n Amengual y Muntaner. 1902.

tesor, adaptant a la nostra llengua els mots tècnics de les diferents ciències y arts que desgraciadament no tenim, seguint les petjades dels sabis que en les altres llengües neollatines han fet lo mateix, això es, prenint els elements grechs o latins d'aqueys mots y donat los una desinència acomodada al geni de la nostra llengua.

Així, Mn. Alcover es reuneix al llarg de mesos amb distints professionals com Antoni Bosch Miralles (1859-1934) veterinari, president del col·legi de veterinaris i del moviment higienista mallorquí, responsable de la secció de veterinària, Eusebi Estada Sureda (1843-1917), enginyer responsable de la secció d'enginyeria, i del moviment higienista mallorquí, Josep Monlau Sala¹⁰, naturalista responsable de física, química, història natural i agricultura, Rafel Ribas Sampol (1856-1913), metge, acadèmic de la Reial Acadèmia, responsable de la secció de medicina, o com Joan Valenzuela Alcarín, apotecari, president de la secció de farmàcia del Col·legi Medicofarmacèutic, i també del moviment higienista mallorquí, responsable de la secció de farmàcia, els quals li van passant en castellà els continguts de les seccions i ell els trasllada al català d'acord amb el que explica a la *Lletra de Convit*.

Així es demostra a les cartes que Mn. Alcover (llegat Moragues-Monlau al monestir de la Reial) envia a Josep Monlau a les dates de (5-1-1901) i (10-1-1901):

.....Amich estimat: a-n-e quina hora d'avuy capvespre o d'anit li vendria be que nos vésem per mostrarli com he posades aquelles seccions de Física, Química, Historia Natural, y Agricultura? Si li cau be, podria fer el favor d'avisar al Sr. Gili.....

.....Amich estimat: aquí li remet la quartilla aont he posades les seccions dels vertebrats, aus, aucells, pexos, insectes. Me fassa 'l favor mirars ho y de dirme si pot passar, y, si no, que tenga la bondat de escriurehi les modificacions que trobará. En les seccions dels mamífers he posat a algunes entre parèntesis la significansa que m'ha parescuda d'aquells noms tècnics.

La corretgesca si no esta be. En los noms o seccions de les aus he adoptada, en part, la classificacio que me donaren vostes tot d'una y la que me donaren derrer.

Allo de «pájaros dentirostros, fisirostros, conirostros» he considerat que per mallorquinisarho se necessita mes temps y mes calma que no tench a les hores.

Vostè veja així com ho he pasat y se molesta a indicarme las modificacions.

Y, en tenir ho llest, me fassa el favor d'enviarmeho; y aumentera axí una cosa grossa el deute d'agraiment coral de seu afectissim...

És a dir que Mn. Alcover l'any 1900, mitjançant la col·laboració de destacats professionals i amb el sistema que ell mateix explica a la LC, crea professió rere professió, el llenguatge necessari per poder desenvolupar l'activitat professional en català, cosa que fins

¹⁰ Josep Monlau Sala (1832-1902). Llicenciat i doctorat en ciències naturals per la Universitat Central. Catedràtic d'història natural i agricultura de l'Institut Balear (1855-1862), Catedràtic d'agricultura de l'Institut de Barcelona, (1862-1872). Després tornà a Mallorca a la seva càtedra inicial, la qual regentà fins a la seva jubilació. Entre les seves obres cal destacar: Programa de Historia Natural para los Institutos de Segunda Enseñanza (1867), Nociones de Fisiologia e Higiene con las nociones de anatomia humana correspondientes, (1878).

aquell moment, a part de les activitats molt artesanals per les quals s'havia mantingut el llenguatge tradicional, per a tot el que havien estat els grans descobriments dels segles XVIII i XIX no s'havia creat cap tipus de llenguatge.

Així, podem trobar, dins la capsa corresponent a la LC existent a l'Editorial Moll com a part del llegat Alcover, nombrosos manuscrits corresponents als esborranys que va elaborar Mn. Alcover (no tan sols de ciències sinó en relació a qualsevol activitat o professió) molt més extensos dels que després varen sortir a la LC. És a dir, que Mn. Alcover va treballar molt a fons per poder deixar ben assentades les bases perquè qualsevol activitat de la vida diària es pogués desenvolupar en català des d'aquell moment, i no es tornés a produir un retard de 200 anys com s'havia produït en determinades àrees.

Però Mn. Alcover no es va aturar aquí, sinó que en el subsegüent procés d'elaboració del Diccionari *Català-Valencià-Balear* continua sense returar-se (amb l'aquiescència de tothom fins a 1915) i aplica el mateix sistema a tot el nou llenguatge que va preparar per introduir en el diccionari, com es pot comprovar a les nombroses cartes que en relació en aquest tema concret trobem a l'Editorial Moll corresponent al Llegat Alcover.

El mateix sistema aplicarà l'Institut d'Estudis Catalans a totes les seccions i en especial a la secció de ciències, i igualment quan en els anys seixanta s'inicia el procés d'elaboració de *La Gran Enciclopèdia Catalana* es continuarà, indubtablement, el mateix sistema ideat per Mossèn Alcover el 1900. Igualment s'insisteix en la mateixa sistemàtica en les resolucions del Congrés de Cultura Catalana (1978)¹¹, o encara més modernament ho expliquen Victòria Alsina i Jaume Francí en el *Prefaci marginal del diccionari enciclopèdic de medicina* l'any 1990¹².

La idea de Mossèn Alcover d'agafar com a base, per crear qualsevol nova paraula científica, els sinònims tradicionals o les arrels llatines o gregues de la paraula és una idea tan intuïtiva com científica, i avui en dia sembla tan elemental com que «dos més dos són quatre», però el 1900, quan Mn. Alcover assenta les bases per crear el català científic modern, sense que pràcticament ningú dels «catalanistes» tingués coneixements sòlids sobre les ciències lingüístiques, va ésser una passa endavant que tan sols saben fer els bons científics.

Bibliografia

Fonts primàries

Arxiu de l'Obra del Diccionari, Palma de Mallorca, Editorial Moll.
 Biblioteca del Seminari Conciliar de Sant Pere, Seminari Nou, Palma de Mallorca.
 Llegat Mossèn Alcover a la família Riera-Alcover, Manacor.
 Llegat a Miquel Alcover a La Sapiència, Palma de Mallorca.

¹¹ Congrés de Cultura Catalana, 1978, Palma de Mallorca. Resolucions. Tom I i III. Àmbit de Recerca. Apartat G. El català com a llengua d'expressió científica, 181-190.

¹² Diccionari Enciclopèdic de Medicina, dirigit per Oriol Cassass, patrocinat per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears i la Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

Llegat Moragues-Monlau al Monestir de la Real, Palma de Mallorca.
Llibres de matrícula del Seminari de Mallorca al CETEM Palma de Mallorca.

General

ALCOVER SUREDA, A. M. (1901), *Lletra de Convit*, Palma de Mallorca, Estampa de Ca'n Amengual y Muntaner.

BAUA OCHOGAVIA, M. (1981), *Els plans d'estudi del Seminari de Mallorca en el segle XIX*. Palma de Mallorca, Comunicació n°17.

COLOM CANELLAS, A. (1991), *Assaig d'història de l'educació a la Mallorca Contemporània*, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears.

CONGRÉS DE CULTURA CATALANA. RESOLUCIONS, (1978), Barcelona, Editorials dels Països Catalans.

CONGRÉS DE METGES I BIÒLEGS DE LLENGUA CATALANA (X) (1976), Barcelona, Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, Societat Catalana de Biologia.

MARTÍNEZ VIGIL, R. (1883), *Curso de historia natural, fisiologia é higiene*, Madrid, Establecimiento Tipográfico de A. Pérez Dubrull.

MASSOT I MUNTANER, J. (1977), *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, Barcelona Ed.Curial.

OLIVER JAUME, J. (1992), *L'higienisme escolar a Mallorca. Aportacions a la sistematització del seu estudi (1860-1936)*, Palma de Mallorca, Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports.

RIERA, C. (1992), *Manual de català científic*, Barcelona, Ed. Claret.

RIERA, C. (1994), *El llenguatge científic català*, Barcelona, Ed. Barca Nova.

ROSSELLÓ, J. (1986), *Formacion literaria del clero de Mallorca. El Seminario de San Pedro y sus antecedentes históricos*, Palma de Mallorca, Tesis no publicada, Defensada en el Departament d'Història de la U.I.B.

SUBIRÀ BLASI, E. (1993), *El Seminari de Barcelona. (1593-1917)*, Barcelona, Publicacions de L'Abadia de Montserrat.

TOMÁS MONSERRAT, J. (1985), *Medicina y sociedad*, Palma de Mallorca, Colegio de médicos de Baleares.